

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 42, godina XXI
novembar, 2016. [str. 5-15]

© Monos 2016

POVODOM

“Omladinskim snagama, radnijem brigadama...”

*(u povodu 70. godišnjice izgradnje
omladinske pruge Brčko – Banovići i
predstojeće 40. godišnjice omladinske
radne akcije “Gračanica 77”, posljednje
velike radne akcije na općini Gračanica)*

Dr. sc. Omer Hamzić

U prvom dijelu ovog priloga autor je pokušao dokazati kako se na primjerima dobrovoljnog omladinskog rada može oživjeti i njegovati kult rada među mladim ljudima bez kojeg ne može biti ni njihovog ličnog napretka, a ni napretka zajednice. U prilogu dominira mišljenje da je rad i radno angažovanje najbolje sredstvo za pravilno vaspitanje i pripremanje mladog čovjeka za život, što i jeste glavna pozitivna tekovina dobrovoljnog omladinskog rada u Socijalističkoj Jugoslaviji. Tu dimenziju omladinskih radnih akcija treba pozitivno valorizovati iako su bile faktor izgradnje i stabilizacije jednog režima kojem se mogu upućivati mnoge kritike i zamjerke. U drugom dijelu priloga autor kao nekadašnji omladinski funkcioner i organizator iznosi svoje vlastito sjećanje i iskustvo sa Lokalne radne akcije “Gračanica 77”, koja je imala niz specifičnosti (nije bila naseljskog tipa) i ostvarila značajne efekte. Bila je to posljednja omladinska radna akcija takvih razmjera u Gračanici, koja je brzo pala u zaborav. Ovim prilogom autor je učinio napor da se ona “vrati” iz zaborava.

Ključne riječi: Omladinska pruga “Brčko – Banovići”, Lokalna radna akcija “Gračanica 77”, omladinski rad, akcijaši

“Da nam živi, živi rad...” – nekadašnje iskustvo za današnje vrijeme

Ove godine navršava se 70 godina od izgradnje Omladinske pruge Brčko – Banovići. Tim povodom organizovano je više prigodnih manifestacija, naučnih

skupova, okruglih stolova, posjeta značajnijim mjestima na pruži itd. Iduće godine navršava se 40 godina od jedne od najvećih lokalnih omladinskih radnih akcija na općini Gračanica, nažalost i posljednje takvog formata. Akcija je vođena u proljeće i jesen 1977. godine pod nazivom "Lokalna omladinska radna akcija *Gračanica 1977.*" (LORA Gračanica 77) na kopanju kanala, postavljanju i zatrpavanju desetak kilometara ptt i elektro mreže kroz ulice i trotoare strogog centra Gračanice. Ove godišnjice su dobra prilika ne samo za podsjećanje na neka minula "stara dobra vremena" (kako to neki vole da kažu), već i za ozbiljno sagledavanje jednog, uistinu, zanimljivog društvenog fenomena iz naše novije povijesti, koji je ostavio snažan pečat u historijskom razvoju Socijalističke Jugoslavije, a time i Bosne i Hercegovine.

O doprinosu omladine razvoju svoje zemlje, (dodao bih: i same sebe), objavljena je čitava biblioteka historiografskih i publicističkih knjiga i stručnih radova, mnoštvo literarnih djela i drugih umjetničkih kreacija, kao što su filmovi, TV serije, rock-muzika itd. Po svom pristupu ovoj temi, sva ta djela mogu se podijeliti u dvije grupe. U prvu spadaju ona u kojima se prepoznaju ozbiljne namjere autora da pruže argumentovane odgovore na pojedina pitanja dobrovoljnog omladinskog rada u Socijalističkoj Jugoslaviji, dok su u drugoj grupi radovi (djela) koja imaju sva obilježja ideologizirane, propagandističke literature (ili umjetničkih djela s tezom), koja se u književnosti obično svrstavaju u književni pravac socijalističkog realizma.

Zato nije ni čudo što se i na omladinske radne akcije (kao i na ostala dostignuća ili posrnuća) Socijalističke Jugoslavije danas gleda ili izrazito romantičarski, mitomanski, čak i hagiografski ili s nipodaštavanjem, osporavanjem i podsmijehom. To su krajnje suprotstavljena gledišta, koja obilježavaju društvenu i političku stvarnost svih postkomunističkih zemalja, pa i Bosne i Hercegovine. U ovom razmatranju ostavit ćemo po

strani takozvani "mitomanski" pristup omladinskim radnim akcijama i pokušati, na kritici negativističkog pristupa, doći do odgovora na pitanje šta bi to, zapravo, mogla biti trajna vrijednost ili pouka omladinskog dobrovoljnog rada u Socijalističkoj Jugoslaviji, a koja bi bila od koristi *i u sadašnjem vremenu.*

Za ilustraciju spomenutog negativističkog pristupa, među mnogim primjerima, može poslužiti i nedavna kampanja određenih medija u Hrvatskoj koji su žestoko kritikovali državnu agenciju HINA zato što je u pozitivnom kontekstu propratila izdavanje jedne ozbiljnije studije o omladinskim radnim akcijama. Radi se o knjizi Reane Senjković, "Svaki dan pobjeda – kultura omladinskih radnih akcija" (Srednja Evropa, Zagreb 2016.), u kojoj je autorica taj fenomen analizirala sa posebnog antropološkog aspekta. Da bi obesmislili svaki takav napor, zagovornici takvog pristupa pokušavaju dokazati kako su omladinske radne akcije bile samo "dio indoktrinarnog sustava bivše države" kao obećane zemlje, "dok se očite elemente totalitarizma nastoji prešutjeti i opravdati." (Izvor: *narod.hr* – <http://narod.hr/hrvatska/zeljko-sakic-dan-pobjeda-studija-ora-medij-sku-potporu-hine>, pregledano 16. 10. 2016)

Da bi "adekvatno" odgovorili onima koji nekritički glorifikuju "Titina vremena", pa i omladinske radne akcije, kritičari "Titinog režima", najčešće ističu kako je to bio totalitaran režim u kojem su, između ostalog, i omladinske radne akcije bile samo dio tog sistema, rezultat masovne indoktrinacije mladih i manje više jedan od oblika prisile ili obaveze. Pri tome se objektivne činjenice o stvarnim efektima tog omladinskog rada ili umanjuju ili stavljaju u drugi plan, davanjem posebnog značaja nekim sporednim negativnim pojavama sa omladinskih radnih akcija kojih je, uistinu, bilo, ali u "zanemarljivim količinama" naspram veličine njihovih ostvarenih učinaka (ekonomskih, društvenih itd.).

Slučajevi angažovanja ratnih zarobljenika, prikrivanje težih povreda akcijaša, slučaje-

Detalj sa LORA “Gračanica 77” kroz mahalalu Riječka; zdesna nalijevo: Miralem Ustavdić, Branko Vajuć, nepoznat, Muharem Osmanbegović, sasvim lijevo: Mirsad Sinanović, desno od njege Vedad Osmanbegović, u crnoj kožnoj jakni Husein Devedžić

vi bjekstva sa trase zbog teških uslova rada, greške kod popunjavanja brigada, sa pojedinačnim slučajevima prisile, te druge negativnosti – su se, uistinu događale i ne treba ih u ozbiljnim istraživanjima prikrivat, ali ne treba ih ni interpretirati i uopštavati kao nešto što je imalo obilježja masovnosti i učestalosti, a pogotovo tretirati ih kao nešto što je bilo opća karakteristika omladinskih radnih akcija.

Ipak, radi objektivnog sagledavanja ovog pitanja, treba imati u vidu da je u periodu Socijalističke Jugoslavije (posebno u ranoj fazi 1945. – 1952.) bilo itekako puno prisile režima prema građanima i to u raznim oblicima: od radne obaveze za starije (koja je uključivala i angažovanje raspoloživih zaprega, poluprisilnog angažovanja takozvanih frontovskih brigada, upućivanja na prisilni rad po raznim “administrativnim odlukama” ili po kazni za one koji su označeni kao protivnici režima–do prisilnog “ugonjenja” u seljačke

radne zadruge koje su se uvodile po modelu sovjetskog kolhoza i srećom brzo propale.

Oni koji poistovjećuju dobrovoljne omladinske radne akcije sa prisilnim radom za vrijeme Socijalističke Jugoslavije, čine to ili iz neznanja ili iz nekih drugih namjera u koje nema smisla ulaziti. Po svojim ciljevima, načinu organizacije, popune i krajnjim efektima, dobrovoljne omladinske radne akcije, nisu mogle imati obilježja prisilnog rada i ne treba ih trpati u isti koš sa spomenutim oblicima prisilnog rada, to jest “obaveze”. Kakav god je bio, tadašnjem režimu nije bila potrebna prisila za popunu omladinskih radnih brigada, najmanje iz tri razloga: (1) u brigade se po pravilu javljalo više kandidata od potrebnog broja, (2) režim je “potrebnu količinu” radne snage mobilisao ovako ili onako kroz razne oblike “obaveze” (naravno i prisile), a najviše kroz proces deagrarizacije i (3) režimu nije bilo u interesu da takvom nekom

prisilom "okreće" protiv sebe raspoloženje mladih generacija, naprotiv.

Kao jedan od argumenata, "prisilnosti" omladinskih radnih akcija, daju se i krive interpretacije tadašnje prakse "udarništva" i stimulisanja učesnika omladinskih radnih akcija, posebno onih sa najboljim rezultatima, kojima se omogućavao lakši upis u škole i fakultete, lakši dolazak do zaposlenja, kvalifikacija, pa i do rukovodnih mjesta u tadašnjoj društvenoj hijerarhiji. Vezano za privilegije koje su "mladi akcijaši" uživali može se odgovoriti sa nekoliko pitanja iz nekadašnje i sadašnje društvene stvarnosti: (1) Zar nije normalno "od kad je svijeta i vijeka" da graditelji zemlje, u principu vrijedni mladi ljudi, imaju prednost i da imaju više šansi u toj istoj zemlji u odnosu na one koji ne vole raditi i koji su obilježeni kao ljenjivci i zabušanti ili ne daj bože njeni rušitelji, (2) Da li zaslužuje podsmijeh ili omalovažavanje tolikog rada i požrtvovanja, po nekim statistikama, oko 80% populacije mladih, koji su izgarali i žrtvovali se za ciljeve za koje su bili ubijeđeni da su ispravni i plemeniti – samo zato što je propao sistem, pa i država koju su gradili? (3) Da li je uopće "fer" (da ne kažemo neku težu riječ) osuđivati ili se podsmijavati ciljevima jedne generacije koja je te ciljeve smatrala plemenitim i patriotskim, čak ako je i bila u zabludi? (4) Je li nam rad kao glavno vaspitno (i prevaspitno) sredstvo u izgradnji čovjeka danas spao na tako niske grane? Sve ta pitanja i odgovore treba, što bi kazali historičari, staviti u kontekst vremena i prostora – i umjesto omalovažavanja i negiranja, pokušati izvući neke pouke za današnje i buduće generacije.

Naravno da omladinske radne akcije, tipa "Brčko – Banovići", "Šamac – Sarajevo" itd., danas nisu moguće, a niti su potrebne. Ali se iz njih mogu izvući itekako značajne pouke bez obzira na ovakve ili onakve ciljeve režima koji je sve to podržavao. Činjenica je da je taj isti režim neposredan rad i stvaralaštvo mladih uzdizao kao vrhunski kriterij vrednovanja svakog pojedinca. Koliko god

neko u tome vidio visok stepen manipulacije naspram plemenitog zanesenjaštva jedne generacije mladih, ne može negirati da je taj univerzalni kriterij, primjenjiv u svakom vremenu i prostoru. Prema tome, "kult rada" ("da nam živi, živi rad...") iz vremena omladinskih radnih akcija je nešto sasvim opipljivo što bi se kao pozitivno stvaralačko iskustvo moralo prenositi na sadašnje generacije mladih, isključujući bilo kakvo politiziranje u obliku glorifikovanja "starih dobrih Titinih vremena" ili "blagodeti sadašnje naše demokratije". Sticanje radnih navika kao temelj napretka svakog čovjeka je ono o čemu mora voditi računa svako ko ima posla sa mladim ljudima (roditelj, vaspitač, društvena zajednica, država, pa i politička stranka). Dobrovoljne omladinske radne akcije su za tadašnje generacije, u prvom redu, bile gigantske učionice rada i života. Iako su ciljano za taj novi sistem, doduše, stvarale i "novog čovjeka", one su ga istovremeno i osposobljavale za život: da bude dobar radnik, graditelj svoje zemlje i svoje porodice. Ima mnogo dokaza da su gotovo svi omladinci, "akcijaši" kasnije bili uspješni i "ostvareni ljudi", vrijedni radnici, dobri stručnjaci u svojim profesijama i u svojim kolektivima, da su godinama nakon učešća na radnim akcijama, pronosili "akcijaški duh" na članove svoje porodice, u svoje okruženje i mjesnu zajednicu – čak do kasnih penzionerskih dana, sve dok su imali snage...

Danas u vrijeme potpuno poremećenih kriterija (politizacije, komercijalizacije i estradizacije) kada je, umjesto kriterija vrednovanja po rezultatima rada, na sceni kriterij snalažljivosti, špekulacija i dolaska do cilja nekako "s lahke strane" – nekadašnji akcijski duh ("...da nam živi, živi rad...") djelovao bi kao mehlem na oboljelom društvenom organizmu... Podrazumijeva se da je ovo figurativno rečeno i da se ni omladinske radne akcije iz "Titinih vremena" ne mogu doslovno "prepisivati" kao ni mnogi drugi primjeri iz

bliže i dalje prošlosti, što ne znači da se iz njih ne može ništa naučiti ili poučiti.

Kao odgovor na ovakva i slična razmišljanja, obično se nude poznate floskule: da su sada druga vremena, da je omladina drugačija, da niko neće danas da radi i da su za te "neradne navike" i starijih i naše omladine krivi komunisti i njihov propali režim, što neodoljivo podsjeća na onu poznatu sa ovih (balkanskih) prostora da su za sve naše nećake "krivi Turci". Navedeni odgovori, manje-više, predstavljaju "vadijonu" za one koji posljednjih dvadesetak godina vode ovu zemlju "kroz pustinju i prašumu" neizvjesnosti, siromaštva i straha. Jednostavno-nije tačno da današnja omladina neće da radi, da je lijena, da ima bezvezna interesovanja. Najbolji je dokaz za to, nastojanje svakog drugog mladog čovjeka da se što prije "ispali" iz ove zemlje i da ode tamo gdje mora itekako dobro zapeti, dakle "crnački" raditi, ali i ispoljiti sve svoje pozitivne vrijednosti – i naravno pristojno živjeti. Uostalom, Bosanci i Hercegovci, mlađi i stariji, bez razlike, na svim inostranim destinacijama, još od ranih gastjartbarskih vremena poznati su kao vrlo vrijedni i kreativni radnici...

Svaka mlada generacija ima neke svoje ideale za koje je spremna da se žrtvuje, da djeluje, da radi... Titina generacija, pogotovo ona iz ranog perioda Socijalističke Jugoslavije imala je svoje ideale (kakvi su takvi su) koje je željela ostvariti svojim rukama, svojim radom, svojom pameću. Konkretni rezultati ispoljavali su se neposredno kroz omladinske radne akcije, a posredno kroz stasanje generacije dobrih radnika i, što ne reći, radničke klase i takozvanog "srednjeg sloja" – kojih više nema.

I današnja mlada generacija, zasigurno je u stanju izgraditi svoju prugu "Brčko – Banovići", svoje "Šamac – Sarajevo" – samo je nema ko povesti u te akcije. Zato sreću mora tražiti, umjesto u svojoj zemlji, bogatoj "plodnim oranicama, šumama i rudama", na nekim drugim, tuđinskim radilištima...

I na kraju...

Govoreći iz ličnog iskustva (jer sam "hodač po tome"), smatram da su dobrovoljne omladinske radne akcije bile nešto najbolje što se moglo desiti tim generacijama: da rade, da uče, da putuju, da se međusobno upoznaju i da budu od koristi zemlji koju vole. Takav entuzijazam i požrtvovanje za ideale u koje se vjerovalo, teško je objasniti onima koji sve to nisu i lično doživjeli ili u tome učestvovali. Pogotovo onima koji nemaju nikakvih ideala. Kritičari mogu svaku dobru stvar dovesti do apsurdna ukoliko uporno insistiraju i u prvi plan stavljaju sitnice (ili negativne pojedinosti) s ciljem da poremete ili zamute opću sliku koja im se ne sviđa, pa i o radnim akcijama. I njima i sebi zato postavljam sljedeće pitanje: da li je ovdje kod nas išta bolje za mlade od tada do danas izmišljeno?

Ne znam.

Lokalna omladinska radna akcija – LORA "Gračanica 77" (sjećanje)

Bez obzira na sasvim drugačije uslove, drugo vrijeme i okolnosti, i danas je u ovoj zemlji moguće organizovati omladinske radne akcije, prilagođene, naravno, i vremenu i prostoru. Moje tvrdnje temelje se na iskustvu bivšeg omladinskog rukovodioca, koji je imao priliku izbliza osjetiti duh i ozračje saveznih omladinskih radnih akcija, a i sam biti organizator jedne od najvećih, nažalost i posljednje lokalne omladinske radne akcije (LORA) u Gračanici.

Na profesionalnu dužnost predsjednika Opštinske konferencije Saveza socijalističke omladine Gračanica (OK SSO), koja je bilo glavni omladinski forum na opštini, izabran sam u decembru 1975. godine, umjesto Miralema Ustavdića, koji je bio raspoređen na dužnost direktora Komunalnog preduzeća. Konferencija je birala Predsjedništvo kao izvršno tijelo, koje je, opet, biralo svoj sekretarijat kao izvršno-operativni organ. Tokom moga mandata, od decembra 1975. do marta 1978. godine obavljani su redovni iz-

bori u Općinskoj organizaciji Saveza socijalističke omladine, pa je došlo do određenih personalnih primjena u tim organima. Tako je u prvom periodu mog mandata funkciju potpredsjednika Konferencije volonterski obavljao Ilija Babić, sudija Opštinskog suda, kojeg će zamijeniti Boško Vasić, nastavnik u Osnovnoj školi Kakmuž. Isto tako na dužnosti sekretara, umjesto Faruka Delića (nastavnik u Osnovnoj školi "Hasan Kikić") izabran je Muhamed Pašalić, tada zamjenik komandira milicije. Obojica su se u svom radu pokazali kao vrsni operativci. Od aktivnijih članova tadašnjeg Predsjedništva i Sekretarijata, sjećam se sljedećih imena: Bego Mehurić, nastavnik u Osnovnoj školi "Hasan Kikić", Sabina Alečković, službenica "Elektro distribucije" u Gračanici, Hajrudin Čudić, kontrolor u Trgovačkom preduzeću "Bosna", Muhibija Delić, član posloводства Tvornice obuča "Fortuna", Milan Vasić, nastavnik u Osnovnoj školi Doborovci, Osman Brkićević, nastavnik u Osnovnoj školi Malešići, Zajim Hadžibegić, radnik iz mahale Lipa i još neki kojih se više ne sjećam. Tehnički sekretar konferencije na profesionalnom radu bila je Šefija Alić iz Miričine. U to vrijeme, kao sastavni dijelovi omladinske organizacije na općini aktivno su djelovale organizacije koje, kako se govorilo, okupljaju mlade, među kojima je vodeći bio Savez izviđača (u kojem je doajen bio Jusuf Kadić), Ferijalni savez (predsjednik Nusret Helić), Savez kulturno-umjetničkih društva (predsjednik Boško Vasić), Savez za fizičku kulturu, skr. SOFKA (predsjednik Miloš Tomić), Savez radio amatera (predsjednik Nedžib Čeljo, komercijalni direktor Štamparije), Savez gorana (predsjednik, prvoborac NOR-a Miloje Petrović).

Organizacija se u to vrijeme uglavnom bavila pitanjima uslova školovanja srednjoškolske omladine, pitanjima zapošljavanja mladih, posebno pripravnika, pitanjima kulturno-zabavnog života na selu (omladina je organizovala kulturno-zabavne manifestacije kao što su "Podmonjski susreti" u Doborov-

cima, "Martovske večeri" u Miričini, omladinske igranke po većim selima itd.). Predsjedništvo je pružalo neposrednu pomoć organizacijama koje okupljaju mlade. Bilo je organizator mnogih akcija i manifestacija od općinskog i republičkog značaja. Početkom 1996. godine, pridružujući se naporima koje je tadašnje općinsko rukovodstvo ulagalo u pripremama za izgradnju Doma kulture u Gračanici, organizovali smo akciju prikupljanja sredstava pod nazivom "Omladinski i pionirski dinar za Dom kulture u Gračanici." U akciji su prikupljena znatna sredstva, ali je akcija u prvom redu bila u funkciji podrške i propagande širih aktivnosti na prikupljanju sredstava u te svrhe. U sklopu te akcije organizovali smo takmičenje amatera pjevača u starom kinu, sa kojeg je sav prihod usmjeren za izgradnju Doma kulture. Veliku pomoć u organizaciji ove priredbe, koja je takođe bila u funkciji propagiranja akcije, pružio nam je Omer Pobrić, vrhunski majstor harmonike i sevdaha iz Tešnja.

Osim ovih aktivnosti, omladinska konferencija u Gračanici bila je domaćin trodnevne manifestacije "Susreti esperanto omladine Bosne i Hercegovine", koja je organizovana u tadašnjem Vojno-nastavnom centru u Bosaurskom Petrovom Selu. Isto tako, aktuelne su bile i aktivnosti oko dočeka i ispraćaja Titove štafete, manifestacije na kojoj se okupljao veliki broj školske i radničke omladine. Isto tako, u saradnji sa Centrom za marksističko obrazovanje Narodnog univerziteta, izveli smo dvije generacije Omladinske političke škole, koju su pohađali omladinski aktivisti iz preduzeća, pretežno radnici. Izveli smo više organizovanih posjeta značajnijim historijskim mjestima kao što su Sutjeska, Kozara, posjetili Zagreb i Beograd, na centralnoj manifestaciji dočeka Titove štafete na stadionu JNA itd.

Posebним rješenjima oko procedure ovjeravanja i zaduživanja ulaznica za omladinske igranke, te polaganja sredstava od ulaznica na štedne knjižice, u potpunosti smo uveli

Omladinska brigada Osnovne škole Doborovci na LORA “Gračanica 77” (detalj iz centra grada)

red u organizovanju omladinskih igranki po društvenim domovima i domovima kulture u najvećem broju mjesnih zajednica na općini.

Što se tiče omladinskih radnih akcija, u to vrijeme one su u čitavoj zemlji prolazile kroz svoju organizacionu, a rekao bih i ideološko-političku transformaciju. Iako su i dalje organizovane savezne radne akcije, njihovi sadržaji su se mijenjali, unosilo se više kulturno-zabavnih sadržaja, više roka i zabave, a manje neposrednog fizičkog rada kao što je to bilo na prvim velikim poslijeratnim omladinskim radnim akcijama.

Prije moga dolaska na čelo OKSSO postojala je formirana Općinska omladinska radna brigada, koja je imala svoj štab (verifikovan na Predsjedništvu OKSSO), dok se članstvo brigade mijenjalo s vremena na vrijeme, najviše nakon prijave brigade na neku od saveznih radnih akcija. Moji prethodnici, a posebno Miralem Ustavdić, nastojali su da svake godine opreme i pošalju Općinsku omladinsku radnu brigadu na neku od save-

znih omladinskih radnih akcija. Osim organizacionih pitanja (prikupljanja dobrovoljaca u brigadu) bilo je potrebno obezbijediti i određena sredstva za opremanje i druge operativne troškove brigade, koja su se obično namicala iz donacija bolje stojećih preduzeća pošto općina tradicionalno nije bila sklona izdvajati sredstva u te svrhe.

Kako bilježe savremeni hroničari, radne akcije iz 1969. i 1970. godine bile su začetak reafirmacije dobrovoljnog rada omladine. Tako su 1970. godine organizirane sledeće akcije: u Banja Luci na otklanjanju posljedica od zemljotresa, “Sava”, “Novi Beograd”, “Đerdap”, a s radom počinju akcije u Nišu i na Tjentištu–ORA “Sutjeska”. Sljedeće godine se pokreću, uz ove i dvije nove akcije: na regulaciji Morave i izgradnji pruge Beograd-Bar. U tom periodu sve veća pažnja se poklanja društvenim aktivnostima, a 1972. godine potpisan je Društveni dogovor o izvođenju radova na objektima od šireg društvenog značaja. U 1973. godini, uz već postojeće,

izrastaju i nove radne akcije: "Kumrovec", "Kozjansko", "Kopaonik" i "Jasenovac". Sljedeće, 1974. godine ORA "Sava" slavi svoju 15-godišnjicu postojanja i organizovanog okupljanja mladih, a od većih akcija te godine bile su ORA "Sutjeska"; ORA "Niš"; ORA "Morava"; ORA "Beograd-Bar"; ORA "Kozara"; ORA "Šabac" itd. U 1975. godini organizuje se 15 saveznih omladinskih radnih akcija sa oko 15.500 brigadira. Na neku od ovih omladinskih radnih akcije svake godine otpremana je i Općinska omladinska radna brigada iz Gračanice i skoro redovno vraćala se sa udarničkim odličjem.

Po preuzimanju funkcije predsjednika Općinske konferencije Saveza socijalističke omladine, što se tiče dobrovoljnog omladinskog rada, ja sam, za razliku od dotadašnje, nametnuo novu, drugačiju politiku. Smatrao sam da je korisnije općinsku omladinsku radnu brigadu i omladinu uopće usmjeriti da radi na području općine, nego trošiti pare i energiju u opremanje i upućivanje brigade na neke savezne radne akcije. Dakle, umjesto saveznih, bio sam odlučan zagovornik lokalnih radnih akcija. Za takvo opredjeljenje bilo je više razloga, od kojih je prevagnula potencijalno veća korist od omladinskog rada na lokalnom području. Moje mišljenje prihvatilo je i podržalo predsjedništvo OKSSO kao svoje službeno programsko opredjeljenje.

Osim problema prikupljanja i opremanja kako opštinske, tako i manjih lokalnih omladinskih brigada i dobrovoljačkih grupa, glavni problem je bio kako pronaći i obezbijediti poslove za toliko ruku, koji će biti ekonomski isplativi i istovremeno pogodni za realizaciju uobičajenih vaspitnih i drugih ciljeva dobrovoljnog omladinskog rada. Kratko jasno, bilo je teško obezbijediti pogodnu lokaciju, odnosno radilište i "trasu", na kojoj bi se omladina mogla radno angažovati. S jedne strane nije bilo mogućnosti, a ni svrsishodno da se otvaraju radovi specijalno za angažovanje omladine, a s druge, često na području općine

nije bilo potrebe ili nije bilo mogućnosti da se otvore neki općekorisno (javni) radovi, na kojima bi se mogle korisno upotrijebiti omladinske radne brigade.

Sticajem okolnosti, u vrijeme kad sam preuzeo funkciju predsjednika OK SSO, tadašnje općinsko rukovodstvo, koje je činila petorka: Đorđo Panić, predsjednik Općinskog komiteta Saveza komunista, Čamil Naimkadić predsjednik Skupštine općine, Ahmet Mahmutović, predsjednik Općinske konferencije Socijalističkog saveza, Pero Lazarević, predsjednik općinskog vijeća Saveza sindikata i Lazo Stevanović, predsjednik Općinskog odbora Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata) pristupilo je realizaciji nekoliko većih projekata na općini iz lokalnog Fonda solidarnosti, koji se punio posebnim razrezom po preduzećima za finansiranje razvojnih projekata od zajedničkog interesa za općinu. S jedne strane, bio je to dodatni namet na ionako opterećenu privredu, s druge, opet, bez toga se ne bi mogli realizovati neki krupni projekti od općinskog značaja kao što je bila dogradnja Srednjoškolskog centra, izgradnja nove pošte i podzemne ptt mreže u samom gradu, poboljšanje i saniranje distributivne elektro mreže, takođe u centru grada podzemnim kabliranjem, nastavak izgradnje Doma kulture i još nekoliko projekata kojih se više ne sjećam.

Kao jedan od 5 tadašnjih čelnih općinskih funkcionera često sam prisustvovao radnim sastancima kod predsjednika općine na kojima se raspravljalo o realizaciji tih projekata. Kao i obično, bilo je puno želja i apetita, a malo raspoloživih sredstava za njihovo ostvarenje. Spomenuti fond na koji su se naslanjali svi ti projekti slabo se punio jer su neka preduzeća zbog vlastitih teškoća prestajala sa uplatama svojih obaveza, a neka su čak dolazila sa zahtjevom da se finansijski pomognu neki njihovi investicioni projekti (poput "Koka produkta"). Kako nije bilo dovoljno sredstava, više puta raspravljalo se o tome kako "zaokružiti konstrukciju finansi-

ranja” za dva najvažnija projekta i za privredu i za stanovništvo gradskog područja – prvi, gradnja pošte i podzemno kabliranje ptt vodova i drugi, rekonstrukcija distributivne elektro mreže u gradu, takođe podzemnim kabliranjem. Neki su čak predlagali da se ti projekti odlože za neka bolja vremena. Učestvujući u tim raspravama, na jednom od tih radnih sastanaka, početkom 1977. godine, iznio sam mogućnost velikih ušteda na tim projektima uključivanjem omladine i omladinskog dobrovoljnog rada na iskopima kanala za postavljanje ptt i elektro vodova na području grada. Prije toga, naravno, načelnu podršku za ovaj prijedlog dobio sam na jednoj od sjednica Predsjedništva i Sekretarijata OK SSO.

Sjećam se da su prisutni na tom sastanku kod tadašnjeg potpredsjednika općine Borislava Žuže (koji je ispred općinskog političkog rukovodstva bio direktno zadužen da operativno vodi i koordinira sve te projekte) bili ne malo iznenađeni tim prijedlogom, pa su ga i dočekali sa izvjesnom nevjericom i skepsom, pitajući me da li je to realno i može li to omladina preuzeti na sebe. Ta rezervisanost i skepsa nije bila bez razloga. Prema projektima, u prvoj fazi trebalo je ručno iskopati, razvući, položiti i zatrpati oko 6 km ptt kablova. U drugoj fazi trebalo je izvesti isti obim radova (oko 6 km) za postavljanje elektro kablova. Trasa je i za jedno i za drugo kabliranje prolazila uglavnom kroz užu centar Gračanice, trebalo je mahom razbijati betonske trotoare ili prokopavati već asfaltirane površine, odnosno tvrdo nabijeni makadam. Zbog takvog terena nije ni bilo pogodno, a mahom i nemoguće uvoditi mašine.

Konačno, nakon odgovarajućih priprema, dogovoreno je da se kabliranje ptt mreže izvrši u proljeće (april – maj 1977.), a kabliranje elektro mreže u ranu jesen (septembar – oktobar 1977.). Kako se, prema dinamici ukupnog projekta, sa radovima na kabliranju ptt mreže trebalo početi u što kraćem roku, za neke temeljite pripreme nije bilo dovoljno

vremena. Ipak, bili smo odlučni da preuzete obaveze u cjelosti izvršimo. U okviru Sekretarijata Općinske konferencije sačinili smo i usvojili elaborat, sa Programom lokalne radne akcije, kojoj smo dali službeni naziv LORA “Gračanica 77”. Program je podijeljen u dva dijela: proljetni i jesenski dio. Potom je razrađen operativni program provg dijela na iskopu kanala za ptt kablove. Za razradu drugog dijela akcije imali smo vremena.

Imenovali smo Štab akcije, kao stalno operativno tijelo. Dužnost komandanta prihvatio je Bego Mehurić, u to vrijeme već zaposlenik Narodnog univerziteta, kao najiskusniji operativac–akcijaš među nama, koji je “predeverao” nekoliko saveznih omladinskih radnih akcija. Međutim, ova naša akcija bila je drugačija, sa nizom specifičnosti i otežavajućih okolnosti. Sačinili smo plan po kojem smo angažovali omladinu iz svih dijelova općine, iz srednjih i viših razreda osnovnih škola i iz omladinskih organizacija većih mjesnih zajednica i nekoliko radnih organizacija. Kako nije bilo uslova ni sredstava za radnu akciju naseljskog tipa, niti za stacioniranje omladinskih brigada na trasi, odlučili smo da, po posebnom rasporedu i “na dnevnoj bazi”, akcijaše, odnosno brigade prevozimo autobusima iz njihovih mjesta boravka i okupljanja direktno na trasu, da “odrade” 4-5 sati, te da ih ponovo vraćamo istim autobusima u njihova mjesta stanovanja. Nisu bili obavezni da sa sobom nose alat (krampove i lopate). Tu je obavezu preuzeo na sebe Štab akcije. Alat je čekao akcijaše na samoj trasi. Isto tako akcijaši su, nakon završene smjene, dobivali veće sendviče umjesto toplog obroka, koje je u prostorijama Opštinske konferencije pripremala Šefija Alić, tehnička sekretarica Konferencije.

Iako LORA “Gračanica 77” nije bila naseljskog tipa, trudili smo se da ima sva obilježja omladinske radne akcije, počevši od dekora (zastava koje su se viorile na trasi, transparenta, parola, Titovih slika), pa do unošenja takmičarskog duha, proglašenja

udarnika, dodjeljivanja prigodnih nagrada, najčešće knjiga ili nekog drugog školskog materijala, majica itd.

Štab je u toku realizacije akcije morao rješavati brojne probleme. Iako je sve bilo isplanirano do najmanjih sitnica, uvijek su se javljale teškoće i smetnje koje su se morale na licu mjesta rješavati. Učesnici akcije su bili, zbilja, izloženi velikim fizičkim naporima. Trebalo je isključivo krampom i lopatom ispuniti zadatu normu. Mnogima su pucali žuljevi na rukama, bilo je i drugih lakših povreda, pa je, istina, u rjeđim slučajevima, morao intervenisati i sanitet akcije. Na drugoj strani, Štab akcije je morao, na dnevnoj osnovi, rješavati složene organizaciona pitanja, počevši od prevoza akcijaša, doturanja alata, hrane (sendviča) i vode na trasu. Najteže je bilo sinhronizovati radove akcijaša sa predstavnicima i stručnim radnicima pošte, u drugoj fazi Elektro distribucije, koji su nadzirali radove i obavljali stručno-tehničke poslove na trasi (dovoz velikih koturova sa kablovima, spajanje kablova, tehničke probe prije zatrpavanja itd.). Zbog njihovog kašnjenja, dešavalo se da se već iskopani kanali, usljed kiše i lošeg terena uruše i zatrpaju, pa su se morali ponovo čistiti, što je usporavalo dinamiku akcije. Sve u svemu, veliki problemi bi nastajali ukoliko bi samo neko zatajio u tom lancu.

Sam po sebi bio je to veliki poduhvat, organizacioni, politički, a bogami i ekonomski, koji, nažalost, nikada nije eksplicitno iskazan u tadašnjim dinarima. Isto tako, ova se radna akcija nije u javnosti adekvatno predstavila u propagandno-političkom smislu. Prihvatila se kao nešto normalo što se događalo u gradu i što se samo po sebi podrazumijeva. Ni nakon njenog uspješnog završetka, iako su pohvaljene i novčano nagrađene najbolje brigade, organizovane ekskurzije itd., kao općinsko omladinsko rukovodstvo, iz skromnosti i ko zna kakvih još razloga, ovu veliku akciju nismo znali adekvatno politički ekspolitisati, pa je zato relativno brzo pala u zaborav. To je bila naša velika greška.

Bez obzira na to ovo je bila velika omladinska radna akcija i po broju učesnika i po krajnjim efektima. Među učesnicima i organizatorima vladao je isti entuzijizam i želja da se uradi nešto korisno za svoju zajednicu – kao i na velikim klasičnim akcijama naseljskog tipa. Sasvim u drugom planu bila je "zarada" u zaista simboličnim iznosima naspram obavljenog posla, za organizovanje ekskurzija za najbolje akcijaše.

Učestvovala su brigade iz gotovo svih osnovnih škola, Srednjoškolskog centra, nekoliko većih mjesnih zajednica i radnih organizacija. Po efektima na trasi, u sjećanju su mi ostali omladinci i omladinke iz osnovnih škola Doborovci (koje je predvodio njihov mladi nastavnik Milan Andrić) i Malešići (koje je predvodio, takođe mladi nastavnik Osman Brkičević). Kao najbolju, u kategoriji radničke omladine, brigadu radne organizacije "Fortuna" predvodio je Muhibija Delić, mladi član posloводства tog kolektiva. Lično sam bio zadovoljan zalaganjem i radom nevelike brigade (30-tak omladinaca) iz Mjesne zajednice Bosansko Petrovo Selo, koju je predvodio predsjednik omladine iz tog sela Slavko Paleksić, kasnije sudija općinskog suda i sekretar Općine Gračanica. Sticajem okolnosti, dobili su jedan od najtežih zadataka na trasi. Trebalo je iskopati kanal kroz asfalt u dužini od stotinjak metara kraj potpornog zida Doma zdravlja (od ceste). Sjećam se, iskre su sijevale ispod udaraca njihovih krampova...

Po težini, obimu radova i broju učesnika skoro identičan je bio i drugi dio akcije – na ukopavanju elektro kablova po Gračanici (u jesen 1977.). Međutim, u organizacionom pogledu bilo je lakše. Stečena su dragocjena iskustva u prvom proljetnom dijelu akcije, manje je bilo problema i grešaka... Nije bilo ni problema oko koordinacije i saradnje sa stručnim radnicima Elektro distribucije na trasi.

Nedostaju nam, a možda su i zauvijek zagubljeni, podaci o tačnom broju učesnika i

broju brigada koje su učestvovala i na prvom i na drugom dijelu ove velike akcije. Prema mojoj gruboj procijeni radilo je oko 1000 omladinaca i omladinki u nekih pedesetak radnih brigada. Rečeno je da nedostaju i finansijski podaci o takozvanim finansijskim efektima akcije i da sama akcija nije politički kapitalizirana, što je greška rukovodstva.

Sve u svemu, ipak, uspješno smo izvršili zadatak, koji smo dobrovoljno preuzeli od tadašnjeg opštinskog rukovodstva. Kao tadašnji predsjednik omladine i najodgovorniji za akciju, moram reći da nam taj zadatak niko nije naturao ili ne daj bože natjerao na taj posao. U principu, niko nam se "nije miješao u posao" – ni općina ni Općinski komitet Saveza komunista. Sve je bilo na dobrovoljnoj osnovi – od pokretanja inicijative do njene realizacije. Inače, sistemski je bilo postavljeno tako da smo bili ravnopravni sa ostalim društveno-političkim organizacijama, a svi smo, sve društveno-političke organizacije, uključujući i Savez komunista, formalno bili u okviru Socijalističkog saveza kao fronta "organizovanih socijalističkih snaga".

Iako mi nisu poznati krajnji materijalni efekti akcije, mogu reći da smo uz minimalne troškove, kao "omladinska struktura", znatno pojeftinili realizaciju dva velika infrastrukturna projekta od općinskog značaja i ostvarili značajne uštede društvenoj zajednici (općini) kao investitoru, te u krajnjem ubrzali njihovo dovršenje. Elektro i ptt kablovi ukopani i postavljeni prije nepunih 40 godina, rukama tadašnje mladosti i sada su u funkciji i čine centralni dio i jednog i drugog sistema. Na to učesnici LORA "Gračanica 77" trebaju biti i danas ponosni.

Nama je u to vrijeme bilo samo važno da smo uspjeli, u potpunosti.

Bila je to, nažalost, posljednja omladinska radna akcija takvih razmjera na području gračaničke općine. Danas potpuno zaboravljena, premda elektro i ptt kablovi koje smo "golim rukama" ukopali po centru Gračanice rukama momaka i djevojaka iz svih dijelova

tadašnje gračaničke općine i danas, kao što rekosmo, odlično služe svojoj svrsi.

Nije ovo bilo posljednje kabliranje podzemne ptt i elektro mreže po Gračanici. Ali jeste prvo i jedino, što bi rekao veliki Krleža, koje su izvela djeca.

Nek se zna.

SUMMARY

"To the youth forces, to the working brigades..."

(On the occasion of the 70th anniversary of the construction of the youth railroad Brcko-Banovici and the 40th anniversary of the labor actions "Gračanica 77" – the last great local labor action in the municipality of Gračanica)

In the first part of this paper, the author tried to prove that the cult of work among the young people, without which there is no their personal, nor the communal progress, can be revived and nurtured on the examples of the voluntary youth work. In this paper, the opinion dominates that the work and employment are the best means of proper education and preparation of a young men for life, which is the main positive achievement of the voluntary youth work in the Socialist Yugoslavia. This dimension of youth work actions should be positively valorized, although they were the factor of establishment and stabilization of a regime which can be to the great extent criticised and objected to. As a former youth officer and organizer, in the second part of the paper, the author puts forward his own memory and experience from the local labor action "Gračanica 77", which had a number of specific features (not being of the local type) and achieved the significant results. It was the last labor action of such proportions in Gračanica, which was quickly forgotten. By this paper, the author made an effort to "return" it from oblivion.

Keywords: youth railroad "Brcko-Banovici", local labor action "Gračanica 77", youth work, labor action volunteers